

ענינים ופרפראות

(ע"ב) 'הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות' — 'דהנה להכיר בין טוב לרע אין זה כל כך רבותא, דכל מי שאין עיניו טרוטות רואה ויודע ומבין, אבל להכיר בין טוב לטוב זה רבותא יותר. ועל כן דיני ממונות ששניהם ממון ישראל ובא מסטרא דקדושה אלא שזה שייך לזה וזה לזה, היכר זה הוא רבותא יותר, והוא בגדר חכמה שמוציאה לאור דברים נעלמים. ועל כן הרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות' (שם משמואל משפטים, תרע"ג — בשם אביו).

'והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס' —
יעסוק דיני ממונות שוה בגימטריא ל ישמש בן ננס. (862)

'שאיין לך מקצוע בתורה יותר מהן' — בדרך רמז יש לפרש שהם רוב התורה, וכדרך שאמרו (שבת לא. וברש"י שם) דעלך סני לחברך לא תעביד — זהו כל התורה כולה. דרובה ככולה. וזה נרמז בביטוי 'מקצוע בתורה' — מקצוע עולה 306 ותורה עולה 611, הרי שאין לך דבר אחר שהוא כולל ונקשר לרוב ענינים שבתורה (= 'מקצוע' ב'תורה') כדיני ממונות. יצוין שחוקי מהמשנה שלפנינו לא נמצא המונח 'מקצוע' במשמעות זו (ואמנם מופיע במשמעות של צלע, צד. וכן יש 'מקצוע' — כלי לקציצת תאנים) בכל הש"ס, בבלי וירושלמי, ולא בשאר מדרשי רז"ל, מלבד במקום אחד בתוספתא — סוף עירובין. עפ"י בדיקת מחשב).

דף קעו

(ע"ב) 'אחר מתן מעות בעי קנין' — שיטת רשב"ם ורמב"ם שאפילו נכתב בתוך השטר, כל שנכנס לערבות שלא בשעת מתן מעות — צריך קנין. שיטת הרמ"ה והטור (ח"מ קט) שאם הוא קודם חיתום השטר — אין צריך קנין, שמשמעבד ע"י השטר. והרמב"ן סובר שאפילו לאחר חיתום שטרות אין צריך קנין כדי לגבות מבני חורין. עוד נחלקו הפוסקים (מובא בח"מ קט, ו) על ערב שנעשה בקנין בלא שטר; יש אומרים שדינו כמלוה על פה ואינו גובה אלא מבני חורין ויש אומרים שגובה אף ממשועבדים. [ושתי המחלוקות קשורות זו בזו; כי שורש המחלוקת הוא האם זה שאמרו בגמרא שכולם צריכים קנין, מתייחס גם לערב המדובר במשנה, זה היוצא לאחר חיתום שטרות, ואזי מבואר ממילא שהקנין בעצמו אינו מועיל לגבות ממשועבדים שהרי קתני מתניתין שאינו גובה אלא מבני חורין. עפ"י בהגר"א שם סקי"ט-כ. וע' באורך בענין זה בחדושי הגר"ר בענגיס ח"א לט].

'ערב דבית דין לא בעי קנין' — הרמב"ם (מלוה כה, ב) פרש שקיבל ערבות לבית דין, כגון שהיו ב"ד רוצים לגבות מן הלווה ואמר להם הניחוהו ואני ערב לכם, ומשתעבד באותה הנאה שב"ד סומכים עליו ומאמינים לו. [אבל אם נתחייב לפלוני בפני בית דין — אינו משתעבד. נמוקי יוסף].
ואולם הרמ"ה פרש 'ערב דבית דין' — שערב לו בפני בית דין, ובהנאה שהוא מאמינו לפנייהם גמר

ומשעבד נפשיה. [ולשיטת הרמב"ם יש כאן חידוש, שעל ידי הנאה שקיבל מבית דין משתעבד לאדם אחר שלא קיבל ממנו כלום, ודומה קצת לדין 'עבד כנעני'. ע' בזה בשיעורי ר' שמואל, קדושין ז.].

'דבההיא הנאה דמהימן ליה, גמר ומשעבד ליה' — בכמה מקומות מצינו כעין זה, שקבלת הנאה עושה גמירות דעת לקנין, וקנין דאורייתא הוא. ואולם אין לנו בזה אלא מה שאמרו בגמרא, שאין אנו בקיאים בהכרעת דברים אלו (עפ"י חזון איש — ב"ק כא, ה. וע"ש בציוני שאר המקומות ובפוסקים, וכן מובא ברש"ש בכורות יח: כמה דוגמאות לכך. וע"ע: שו"ת מהרי"ק קפב; נודע ביהודה חו"מ כח; שו"ת רעק"א לו; חזו"א ב"ב ד, י בכורות יט, יג; אחיעזר ח"ד פב).

וזה לשון רבי שמריהו יוסף קרליץ (אביו של החזו"א, מובא בחזו"א חו"מ כב): 'כלל גדול יהיה לך בקנינים: דעיקר הקנין הוא שיגמור בלבו להקנות הדבר לחבירו, וחבירו יסמוך דעתו עליו. ויש דברים שקים להו לחזו"ל שבדבור בעלמא גומר בלבו להקנות לחבירו, ויש שאינו גומר בלבו רק ע"י הקנינים המפורשים מן התורה או מחזו"ל. ודוק היטב בזה, והפוך בה דכולה בה. דוק בש"ס ופוסקים ותמצא כן. וזכרני שכדברים האלה כתב הגאון ר' אלעזר משה מפינסק (שיח"י) [ז"ל] בהסכמתו להשטי"ם דווילנה הנדפס במסכת ב"ב. ודוק בדבריו כי נכונים הם מאד'. וראה עוד בענין זה בקובץ שיעורים ובאילת השחר — כתובות קב).

בריך רחמנא דסייען

א. שכיב מרע שאמר 'מנה לפלוני בידי' (באופנים שהודאתו הודאה, כנ"ל), או 'תנו מנה לפלוני שאני חייב לו' — אין הדבר מפורש לפי מסקנת הגמרא. ונחלקו הראשונים בדבר; התוס' נוקטים שנאמנים בכל ענין לומר פרענו אחרי כן. ויש אומרים שנאמנים רק באומר 'תנו', אבל לא ב'מנה לפלוני בידי', שכיון שלא פסק הדבר, יש להניח שלא פרעו. (וע' בחו"מ רנה, ד).

ב. אמר 'מנה לפלוני בידי' — נאמנים לומר חזר ואמר לנו פרעתי (ונשבעים היסת. פוסקים). אמר 'תנו...' אינם נאמנים, שאם אכן פרע לא היה אומר 'תנו'. כן הסיקו בפירוש דברי רבה.

א. יש אומרים שאם טענו שהאב פרע לא חזר שאמר 'תנו' — נאמנים. ויש מוסיפים שטוענים זאת עבורם, שפרע לאחר מכן (ע' בחו"מ רנה, ה).

ב. כתבו התוס' שבאומר 'מנה לפלוני בידי', נאמן הוא עצמו לחזור בו ולומר טעיתי ופרעתי כבר, מתוך שיכול היה לומר פרעתי עתה, אלא שצריך להשבע שבועת היסת מדרבנן. ואולם באומר 'תנו' אינו נאמן, שכמיגו במקום עדים הוא.

ויש מפרשים דוקא בשכיב מרע יכול לומר נזכרתי שפרעתי, לפי שאין דעתו מיושבת עליו. משא"כ בבריא.

דפים קעה — קעו

שט. א. האם שעבוד נכסים מן התורה אם לאו?

ב. האם מלוה על פה גובה מן היורשים ומן הלקוחות?

ג. מלוה בשטר שכתוב בכתב ידו של הלווה ללא חתימות עדים — האם גובה ממשועבדים?

א. נחלקו אמוראים בדבר: רב ושמואל ורבה סוברים שעבודא לאו דאורייתא. (כלומר שעבוד הנכסים להיגבות מהם לאחר שיצאו מרשות הלווה. תוס'). ורבי יוחנן וריש לקיש ועולא סוברים שעבודא דאורייתא (לרשב"א, מקרא דיוציא אליך את העבוט. והתוס' חולקים).

א. פסקו הרמב"ם הרי"ף הרא"ש והרמב"ן דשעבודא דאורייתא. ויש נפקותא בדבר זה, שחייבים היורשים להביא מנכסי המת את עולתו שנתחייב בה, אפילו לא הפרישה הוא מחיים (עפ"י קדושין יג).

ב. נחלקו הראשונים האם מן התורה מטלטלין משתעבדים או קרקעות בלבד.

ג. עוד נחלקו כאשר שעבד לו בפירוש בשטר; האם הכל מודים ששעבודא דאורייתא (ערשב"א קדושין יג וגטין ג), או שמא עדיין היא מחלוקת (עתור"ד כאן וקדושין יג. וע"ע אבני נזר חו"מ מט, מחודש ב).

ב. לדברי רב ושמואל, מלוה על פה אינו גובה לא מן היורשים ולא מן הלקוחות. ולרבי יוחנן וריש לקיש — גובה משניהם (ומה ששנינו במשנה גובה מבני חורין — יש להעמיד כשיש חשש פרעון. ערש"ש).

והסיק רב פפא הלכה לגבות מן היורשים ולא מן הלקוחות.

ע"ע לעיל קנו וערכין ו-י, כב.

ג. תנן, הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו — גובה מנכסים בני חורין. ואפילו הוחזק השטר בבית דין. נחלקו ראשונים האם ניתן לטעון 'פרוע' בהוציא עליו כתב ידו (רי"ף רמב"ם רמב"ן), אם לא (עפ"י ר"י רשב"א ועוד). שטר מלוה ללא חתימות עדים, שנכתב כדי למסרו בפני עדים במקום עדי החתימה, לר' אלעזר — גובה ממשועבדים, ואינו דומה לכתב ידו בעלמא ששמו של לווה חתום בו, ולא נכתב ע"מ למסרו בפני עדי מסירה.

דף קעו

- שי. מהם חילוקי הדינים בין אופני קבלת הערבות השונים?
- ערב שנכתב בשטר לפני חיתום השטר, וערב שנכתב לאחר החיתום.
 - נעשה ערב בשעת מתן מעות או נעשה ערב לאחר מתן מעות.
 - ערב רגיל וערב של בית דין.
 - נעשה ערב מיזמת עצמו או על ידי שראה חברו חנוק מחמת הנושה ואמר לו הניחהו ואני אתן לך.
- א. ערב היוצא קודם חיתום שטרות (ועשה קנין (רמב"ם). ויש סוברים שא"צ קנין), נכסיו נשתעבדו לחיוב הערבות, וגובים מהם גם לאחר שיצאו מרשותו. ודוקא אם כתוב בשטר 'ופלוני ערב', אבל 'פלוני ערב' — אינו גובה מנכסים משועבדים, כי אפשר שהחתימות מתייחסות לגוף השטר ולא לערבות (רב ורבי יוחנן). ערב היוצא לאחר חיתום שטרות — לדברי רבי ישמעאל אינו גובה אלא מנכסים בני חורין, ולכן ננס אינו גובה כלל. הלכה כר' ישמעאל (רבי יוחנן).
- ב. הסיקו להלכה שערב שנעשה בשעת מתן מעות אינו צריך קנין (וכן קבלן. תוס'). לאחר מתן מעות — צריך קנין.
- ג. ערב רגיל צריך קנין שלא בשעת מתן מעות, ואילו ערב של בית דין אין צריך קנין. יש מי שאומר שכל קבלת ערבות בפני ב"ד נחשב 'ערב ב"ד'. ויש חולקים.
- ד. הרי שראה את חברו חנוק על ידי הנושה ואמר לו הנח לו ואני אתן לך — לדברי בן ננס אין הערבות חלה, שלא על אמונתו הלווה. ואמרו שרבי ישמעאל חולק והלכה כמותו, שאם עשה קנין — משתעבד. אמר רבי ישמעאל: הרוצה שיחכים — יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה גדול (ב"ח) מהן, וכן כמעין הנובע. והרוצה שיעסוק בדיני ממונות — ישמש את שמעון בן ננס. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: אף על פי שקילס רבי ישמעאל את בן ננס — הלכה כרבי ישמעאל.

ברוך רחמנא דסייען